

РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ТАЪЛИМНИНГ УМУМИЙ МЕТОДИК ТАМОЙИЛЛАРИ

*Нажмиддинова Ёқутхон Рухиддиновна,
Наманган муҳандислик-қурилиш институти,
“Метрология ва стандартлаштириш” кафедраси доценти
Наманган Ўзбекистон*

Аннотация: Мақолада бўлажак мутахассисларни ўқитиш назарияси ва амалиётидаги муҳим йўналишлари, ўқув жараёни мазмуни, ўқитиш метод ва шакллари бўлажак мутахасисларни ҳар томонлама ривожлантиришга йўналтирилади. Бўлажак мутахассисларни янги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашга эҳтиёж уйғотади, ечимларнинг янги схемаларини яратиш ва фаолиятнинг янги усулларини ишлаб чиқишини. Ўқитувчи бўлажак мутахассисларни турли амалий ўқув фаолиятига жалб этиб, уларнинг билим, кўникма, малака ва компетенцияларини янада ривожлантиради. Ривожлантирувчи таълимда бўлажак мутахассис нафақат муайян билим, кўникма, малака ва компетенцияларини ўзлаштиради, балки ўзининг ўқув фаолиятини бошқариш усулларини ҳам эгаллаши баён этилган.

Калит сўзлар: Бўлажак мутахасисс,ўқитиш методи, ривожлантириш, билим, кўникма, малака,ўқув фаолият шакллари.

Аннотация: В статье рассматриваются важные тенденции теории и практики подготовки будущих специалистов, содержание образовательного процесса, методы и формы обучения для всестороннего развития будущих специалистов. Будущим специалистам необходимо приобретать новые знания, навыки и умения, создавать новые схемы решений и разрабатывать новые методы деятельности. Преподаватель вовлекает будущих специалистов в разнообразную практическую образовательную деятельность и в дальнейшем развивает их знания, умения, квалификацию и компетенции. В развивающем обучении утверждается, что будущий специалист не только приобретает определенные знания, навыки, квалификацию и компетенции, но и овладевает методами управления своей учебной деятельностью.

Ключевые слова: Будущий специалист, методы обучения, развитие, знания, умения, навыки, формы учебной деятельности.

Abstract: The article discusses important trends in the theory and practice of training future specialists, the content of the educational process, methods and forms of training for the comprehensive development of future specialists. Future specialists need to acquire new knowledge, skills and abilities, create new decision schemes and develop new methods of activity. The teacher involves future specialists in a variety of practical educational activities and further develops their knowledge, skills, qualifications and competencies. Developmental education states that the future specialist not only acquires certain knowledge, skills, qualifications and competencies, but also masters methods of managing his educational activities.

Key words: Future specialist, teaching methods, development, knowledge, abilities, skills, forms of educational activity.

Жаҳон иқтисодиётини интеграциялашув ва глобаллашув жараёнларининг кўчайиб бориши билан ҳалқаро майдондаги рақобат ҳам кескинлашади. Бундай шароитда олий таълим муассасаларида ривожлантирувчи таълимнинг ўрни ва аҳамияти бугунги кунда долзарб вазифалардан бири бўлиб келмоқда. Ривожлантирувчи таълим бўлажак мутахассисларни ўқитиш назарияси ва амалиётидаги муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади. Ривожлантирувчи таълим дейилганида ўқитишни шундай тарзда ташкил этиш тушуниладики, бунда ўқув жараёни мазмуни, ўқитиш метод ва шакллари бўлажак мутахассисларни ҳар томонлама ривожлантиришга йўналтирилади. Энг аввало, ривожлантирувчи таълимнинг муҳим фарқли жиҳатлари ҳақида тўхталиб ўтмоқ лозим. Ривожлантирувчи таълим ҳам ахборот-репродуктив таълимдаги сингари учта асосий педагогик вазифа, яъни ўқитиш (билим бериш), ривожлантириш ва тарбиялаш вазифалари орқали амалга оширилади. Бу вазифалар ҳар бир дарсда мавзунини ўрганишда жорий этилиши мумкин [1].

Аммо ривожлантирувчи таълим ахборот-репродуктив (фақат маълумотлар бериш, курук ёдлаш, тайёр билимларни ўзлаштиришга асосланган) таълимдан фарқ қилади.

Ривожлантирувчи таълимда:

а) таълимий вазифа (ўқитиш, билим бериш вазифаси) ахборот-репродуктив тизимдаги каби тайёр маълумот-материалларни курук ёдлашни эмас, балки назарий тушунчалар (қонуниятлар, қонунлар, назариялар)ни ва амалий кўникмаларни пухта эгаллашни назарда тутати. Улар муҳим белгиларига кўра ўқув ахборотидан алоҳида ажратиб ўрганилади;

б) ривожлантириш вазифаси илмий ижодкорлик методларини ўзлаштириш учун ўқув фаолиятининг барча босқичларида бўлажак мутахассисларнинг ижодий фаолиятига устуворлик беришни назарда тутати;

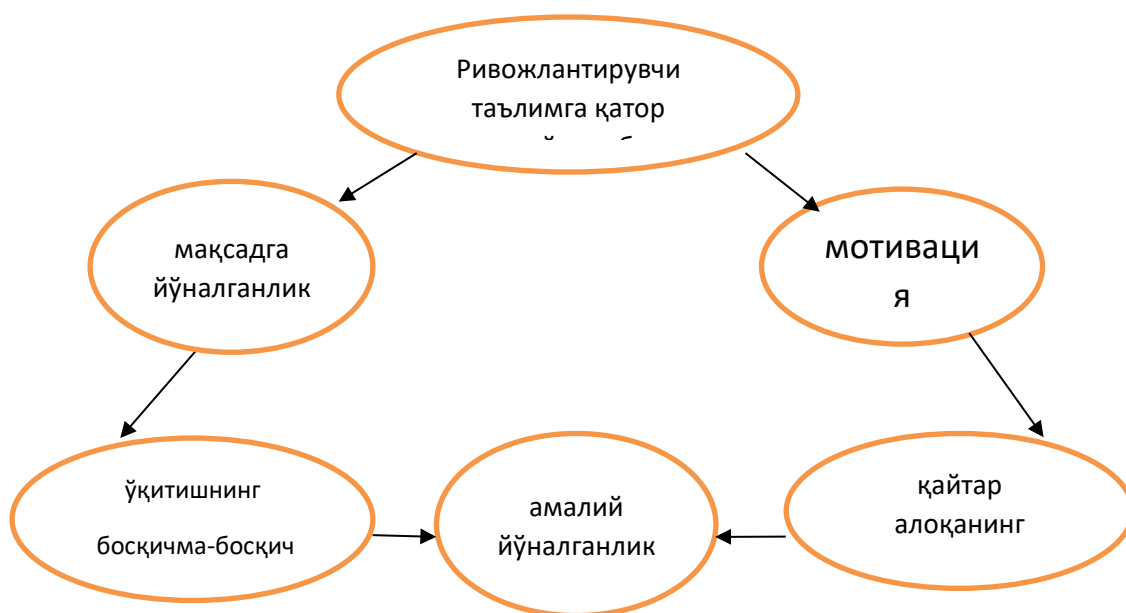
в) тарбиялаш вазифаси бўлажак мутахассисларда ижтимоий ижодкорликнинг асосий технологиялари (ёки уларнинг айрим амаллари)ни мустақил қўллаш кўникмаларини ривожлантиришни назарда тутати. Бу эса ўқитувчи ва бўлажак мутахассисларнинг изчил мулоқоти ва ҳамкорлигини тақозо этади.

Ривожлантирувчи таълим тузилмаси қийинлаштирилиб бориладиган предмет масалаларидан иборат бўлиб, улар бўлажак мутахассисларда янги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашга эҳтиёж уйғотади, ечимларнинг янги схемаларини яратиш ва фаолиятнинг янги усулларини ишлаб чиқишни тақозо этади. Бунда нафақат илгари ўзлаштирилган билим ва фаолият усуллари фаоллаштирилади, балки янги фаразлар илгари сурилади, ғоялар изланади ва оригинал ечимлар ишлаб чиқилади. Бунинг натижасида бўлажак мутахассислар таълим жараёнида интеллектуал ва шахсий сифатларини, касбий кўникмаларини ривожлантириш имконига эга бўладилар. Ривожлантирувчи таълим жараёнида ўқитувчининг асосий вазифаси бўлажак мутахассисларнинг мустақил билиши ва касбий малакаларини ривожлантиришга қаратилган ўқув ва амалий фаолиятини ташкил этишдан иборат [2].

Таълимнинг ривожлантириш вазифаси бўлажак мутахассисларни ижодий тасаввурларини, фикрлаши, хотираси, нутки, амалий касбий кўникмаларини бойтишга қаратилган турли фаолиятларга жалб этиш орқали амалга оширилади.

Ўқитувчи бўлажак мутахассисларни турли амалий ўқув фаолиятига жалб этиб, уларнинг билим, кўникма, малака ва компетенцияларини янада ривожлантиради. Ривожлантирувчи таълимдаги энг асосий масалалардан бири – бу бўлажак мутахассиснинг ўқув-билиш фаолиятини ривожлантиришдир. Ривожлантирувчи таълимда бўлажак мутахассис нафақат муайян билим, кўникма, малака ва компетенцияларини ўзлаштиради, балки ўзининг ўқув фаолиятини бошқариш усулларини ҳам эгаллайди. Ривожлантирувчи таълимга қатор умумий талаблар қўйилади. Улардан энг муҳимлари қуйидагилар ҳисобланади (1-расмга қаранг):

- мақсадга йўналганлик;
- мотивация;
- амалий йўналганлик;
- ўқитишнинг босқичма-босқич амалга оширилиши;
- қайтар алоқанинг мавжудлиги.

1-Расм. Ривожлантирувчи таълимнинг умумий тузилмаси

Таълимнинг мақсадга йўналганлиги ўқитиш мақсадини аниқ тасаввур этишни назарда тутди.

Таълим мотивацияси турлича бўлиши мумкин:

- ✓ янги билим ва кўникмаларни эгаллашга қизиқиш;
- ✓ келгусида ўзи эгаллаган касб бўйича ишлашга интилиш;
- ✓ бошқалар билан мулоқотга киришиш истаги ва бошқалар.

Қайтар алоқанинг мавжудлиги. Бу тамойилнинг моҳияти шундан иборатки, таълим натижаси унинг мақсадларига мувофиқ келиши лозим. Таълим самарадорлиги ўқитиш мақсадига эришиш натижасига қараб баҳоланади.

Таълимнинг амалий йўналганлиги. Ишлаб чиқариш таълими, энг аввало, аниқ корхона ёки ташкилотда муайян амалий ишларни бажариш учун зарур бўладиган билим ва кўникмаларни эгаллашга йўналтирилади.

Ўқитишнинг босқичма-босқич амалга оширилиши дастурнинг изчиллигини ва таълимни комплекс амалга оширишни назарда тутди.

Ўқиш жараёнида бўлажак мутахассисларни доимий равишда ақлий жиҳатдан ривожлантириш ва тарбиялаб бориш лозим. Бунинг учун, энг аввало, ўқитувчи бўлажак мутахассисларнинг ривожланиш даражасини қайд этишни ўрганиши зарур. Агар бўлажак мутахассислар олдида аниқ мақсад кўйилса ва билимларни мустақил ўзлаштириш зарурати туғилса, уларнинг ақлий жиҳатдан ривожланиши анча муваффақиятли бўлади. Бўлажак мутахассис муайян вазифани амалга ошириш учун фикрлайди, изланади. Бу иш бир неча амалларни ўз ичига қамраб олади. У кузатади, таҳлил қилади, ўқув масалаларини ечиш учун маълум қоидаларни қўллайди. Шунинг учун, ўқитувчи бўлажак мутахассис чуқур фикрлашга ўргатиши керак. Таълимнинг ривожлантириш вазифаси ана шундан иборат [3]. Таълим ҳам, тарбия ҳам бўлажак мутахассис шахсини ривожлантиришга хизмат қилади.

Шу боис, таълимнинг ривожлантириш вазифаси ҳақида сўз юритишга зарурат йўқдек туюлади. Аммо бугунги кунда амалиёт кўрсатадики, ўқитиш жараёнида таълимнинг ривожлантириш вазифасини муваффақиятли равишда

амалга ошириш мумкин. Бунда таълимнинг махсус ривожлантирувчи йўналиши шакллантирилади. Бўлажак мутахассислар сенсор қабул қилиш, ҳаракат, интеллектуал, иродавий, эмоционал, мотивацион ва касбий-амалий кўникма ва малакарини ривожлантиришга қаратилган фаолият турларига жалб этилади. Ана шунга боғлиқ ҳолда, ўтган асрнинг олтинчи йилларида педагогикада «ривожлантирувчи таълим» атамаси пайдо бўлди [4].

Ривожлантирувчи таълим бўлажак мутахассисларда нафақат билим ва махсус амалий кўникмаларни, балки шу билан бирга уларни умумий ривожлантиришни ва бу борада махсус чора-тадбирлар ишлаб чиқишни назарда тутди.

Педагог олимларимиздан бири Л.В.Занковнинг эътирофича [5], таълим жараёнида бўлажак мутахассисларни ижодий фикрлашни жадал ривожлантириш учун ўқитишни қийинлик даражаси ортиб борадиган тартибда ташкил этиш, бўлажак мутахассисларнинг ўз ўқув-амалий фаолияти мазмунини англаб етишни таъминлаш зарур. Шу билан бирга, бўлажак мутахассисларда «фикрлаш» ёки «касбий кўникмаларни ривожлантириш» тушунчасини “шакллантириш” тушунчаси билан тенглаштириб бўлмайди.

Хусусан, ривожланиш шахсининг барча соҳаларини қамраб олади. Ва шунинг учун ҳам, ҳозирги замон дидактикасида таълимнинг ривожлантирувчи таъсирини кенгайтириш йўллари изланмоқда. Таълимнинг ривожлантириш вазифасининг ўзига хослиги шундаки, у мустақил равишда мавжуд бўла олмайди, балки ўқитиш (билим бериш) ва тарбиялаш вазифаларининг натижаси ҳисобланади. Бўлажак мутахассиснинг ривожланиши ўқитиш жараёнида таълимий ва тарбиявий вазифаларнинг қанчалик даражада муваффақиятли жорий этилганлигига боғлиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1. Нажмиддинова Ё.Р. Коллеж талабаларида касбий кўникмаларни ривожлантириш методикаси. Монография. - Тошкент.- “Sano-standart” 2018. 128.б.*
- 2. Najmiddinova Yo. R. Conditions of Forming Professional Abilities and Skills on*

Competence Approach among Colleges Students // Eastern European Scientific Journal. - Germany, 2018. -№4. - P.196-199.

- 3 *Najmiddinova Yo. R., Inamov D. D., Davronova M. U., Inamiddinova D. K. METHODOLOGY OF THE FORMATION OF GENERAL VOCATIONAL TRAINING IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE BASIS OF COMPETENCY APPROACH // PALARCH'S JOURNAL OF ARCHAEOLOGY OF EGYPT / EGYPTOLOGY, PJAE, 17 (6) (2020). – 3663-3679 page. <http://www.palarch.nl/index.php/jae/article/view/1482>*
- 4 *Najmiddinova Yo. R., Ibragimov R. Sh., Yigitaliyev J. A. THE CONCEPT OF ICT COMPETENCE OF PERSONNEL. THE IMPORTANCE OF HAVING ICT COMPLEMENT AND INFORMATION CULTURE // INTERNATIONAL ENGINEERING JOURNAL FOR RESEARCH AND DEVELOPMENT - Vol. 5 Issue 2, March 2020... <http://www.iejrd.com>*
- 5 *Занков Л. В. Избр. нед. Труды. –М., 1990. С. 102–115.*